

**JOHANN GOTTLIEB FICHTE’NİN TARİH ALGISININ
ALMAN ULUSUNA SÖYLEVLERİ BAĞLAMINDA ÂŞIK
ŞENLİK ŞİİRİNDE “BEN” ÖZNESİNDEN “BİZ” BİLİNCİ-
NE**

Dr. Öğr. Üyesi Azer YAVUZ*

ÖZ: Aydınlanmanın ulus devlete geçiş sürecinde, milletlerin yazgısını belirleme hürriyetinin sağladığı fayda, aşırı bireyselliğin veya ego-santrik dünya algısının beraberinde bir problem alanı doğurduğu gözden kaçmayacaktır. Tarih algısı bakımından bu duruma tepki Johan Gittlieb Fichte’den (1762-1814) gelir. Onun *Alman Ulusuna Söylevleri* tarihte biriken benlik algısının temel sistematığıne yapılmış bir itiraz olarak tarihin akışında aynı veya mukadderatçı kalmamak çerçeveli ‘tarihi yorumlama’ eksenine döner. Bu tasarım, aynı zamanda tarihi salt bir tefekkür alanı olarak değil, aksiyon ve kolektif tarih yorumunun kader alanı olarak görmenin de yol ayrımıdır. Bu bağlamda Kafkas coğrafyasında ün salmış Âşık Şenlik’in (1850-1913) milli aidiyet ve tarihsel kesitte karşılaşılan bunalım devrinde şiirleriyle, söz konusu ettiğimiz Fichte’nin ulusal algılayış biçimine ne derece yakın veya şiir dilinde ne derece ortak bir dilsellik ve mensubiyet duyduğu, disiplinler arası bir yorum inisiyatifini sağlayabilir. Dolayısıyla tarihi kurucu, yorumlayıcı ve tinsel bakımdan dilde gömülü olan ve bir milleti yaşatacak olan ulusal söylemin yine insan zihniyle tarihe yönelik kurma/kurgulama eylemi, Fichte’nin Alman ulus devlet inşa sürecinde üstlendiği işlevden hareketle Kafkas Türkleri için de bunalım ve savaş dönemlerinde Âşık Şenlik’in; koçaklama ve destan şiirleriyle tarih bilincini ve ulusal var olma endişesini şiir dilinde karşılayan bazı meseleleri tartışmayı gerektirir.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma, Fichte, Âşık Şenlik, ulus-devlet, şiir.

**From “I” Subject to “We” Consciousness in the Poem of Âşık Şenlik
in the Light of Johann Gottlieb Fichte’s Perception of History and
*Addresses to the German Nation***

ABSTRACT: It will not be overlooked that in the process of becoming a nation state in the enlightenment, the profit provided by the freedom of the nations to determine their own fate, excessive individualism or the perception of the egocentric world brings about problems. In

* Kafkas Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. azeryavuz@hotmail.com
Gönderim Tarihi: 07.06.2018 Kabul Tarihi: 19.01.2019

terms of history perception, this reaction comes from Johann Gottlieb Fichte (1762-1814). His *Addresses to the German Nation* turns to the axis of 'interpretation of history' framed by not being the same or fateful as an objection to the basic system of self-perception that accumulates in history. At the same time, this design is not the place of history as a mere remorse but also the way of seeing as the domain of destiny of action and collective history interpretation. In this context, we can see how close Âşık Şenlik (1850-1913 who were famous in the Caucasus geography with the poems in the period of national belonging and historical depression, and Fichte's national perceptions is or the degree of mutual linguicity and affiliation in the language and all these can provide the initiative of interdisciplinary interpretation. Therefore, the national discourse which is embedded in the language as the founder and interpreter of the history spiritually and which will keep a nation alive is the act of establishing / orienting towards the history of the human mind. Âşık Şenlik also expressed the consciousness of history and national existence in his poetry in the period of crisis and war for the Caucasian Turks and regarding the function which Fichte undertook in the construction process of German nation state, it is necessary to discuss these issues.

Keywords: Enlightenment, Fichte, Âşık Şenlik, nation-state, poetry.

Giriş

İdeolojiler, baskın bir düşüncenin yaşamı düzenleme adına milletlerin tarih boyunca revize ettiği bir takım ulusal söylemler barındırır. Tarih, bu söylemlerin etkisiyle şekillenmiş ortak bir siyaset alanıdır. Bu bakımdan Fichte'nin "*Alman Ulusuna Söylevler*"inin işaret ettiği ortak bir farkındalık ve ayağa kaldırma çağrılarının benzerini, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas coğrafyasında savaş-göç-yoksulluk ve türlü buhranların yaşandığı bir devirde halk şiiri icracısı Âşık Şenlik'in özellikle koçaklama ve destan türündeki şiirlerinde görmek mümkündür. "*Yaşadığı mücadele ortamı, Şenlik'i bir koçaklama ustası yapmıştır. Onun destan ve koçaklamalarında Köroğlu ve Dadaloğlu edası ve tavrı vardır. Karacaoğlan Nemçe Kralına, Âşık Şenlik ise şiirleriyle Çarlık hükümetinin Doğu Anadolu'daki işgal kuvvetlerine meydan okur.*" (Aslan, 2007: 24) Bu şiirlerde göze çarpan "biz" vurgusunun millî canlanmaya yönelik çabası, gerek bilincin dil vasıtasıyla taşınması gerekse figür olarak Âşık Şenlik'in merkezleşmiş konuşan kaynak oluşu, milliyetçi ideolojik söylemin 'taşıyıcı' olma niteliğiyle "ben" edilgen bilincinin yerine "biz" anlayışını tarihe karşı dayanıklı bir argüman olarak sunar.

Türk-İslam ve Batı medeniyetlerinin tarihsel görünümüne bakıldığında bilinç ve var olmaya dönük kurma/kurgulama eyleminin metin düzeyinde ortaya koyduğu 'taşıyıcı' özelliğe sahip birçok metin dikkat çeker. Hz. Peygamberin *Veda Hutbesi*, Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'i veya Şeyh Edebalı'nın Kayı Beyi Osman'a meşhur nasihatı ya da

Batı’da Eflatun’un *Diyaloglar*’ı veya Martin Luther’in Almancaya çevrilmiş apokrifleri birer taşıyıcı metin olarak yorumlanabilir.

Bununla birlikte “içerisinde bir topluluk ya da insanlık adına birtakım söylemler ve direktifler barındıran bu metinleri kurgusal olarak nitelmemek gerekir. Çünkü tek başına söylem, kapalı sınırları içinde kurgusal bir gerçeklik yaratır, hayatın gerçekliği ile kurgusal gerçeklik tam olarak uyuşmaz. İçerisinde dini, siyasi veya sosyal söylemler barındıran bu metinler eyleme geçmesiyle, ona eklenmesiyle gerçeklik alanında kendini var kılabilir. Eylem ise gerçekle ilişkilidir ve onun içinde var olur” (Çoban, 2003: 272).

Bu bağlamda taşıyıcı metin veya öznenin öncelikle dilsel manada bir karşılığa denk gelmesi gerekmektedir. Tıpkı Fichte’nin söylevlerinin Alman dilinde birtakım ulusal dil öğelerine işaret etmesinde ve o dilde bir karşılık bulmasında olduğu gibi. Aşık Şenlik’in kendi devrinin olayları karşısında dile getirdiği millî temanın da yaşadığı Kafkas coğrafyasında ona hem zihinsel hem de metinsel düzeyde ‘taşıyıcı’ ve ‘söylev’ vasfını kazandıran bir toplumsal karşılık bulduğunu söylemek yanlış olmaz.

‘Taşıyıcı’ Metin ve Söylem İlişkisi

Modernizm sonrası ihmal edilen milli kimliğimizin gerçek ürünleri içerisinde folklorun ortaya çıkışından itibaren ilgi görmeye başlayan masal, türkü, halk şiiri üzerine yapılan çalışmalarda konuşan kaynak üzerinde durulmuş, metinlerin söylendiği siyasi-sosyal ve kültürel ortam ile metin arasındaki bağ ya da yazar ile metin arasındaki toplumsal bilinç köprüleri üzerinde pek durulmamıştır. Günümüz metin inceleme ve disiplinler arası çalışma metotları metin kadar anlatı ortamının da önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır (Oğuz, 1998: 36). Bahse konu yazar-metin-devir üçlü sacayağı Fichte ve Şenlik gibi iki ayrı dünyanın insanların metinsel kaygılarının ortak paydada buluştuklarını göstermek açısından faydalı olacaktır.

Fichte’nin; “*Temelde dili kapanmış ve ölmüş bir ulus, dilsel sanatlarda sadece o dilin izin verdiği bir düzeye kadar gelebilir*” (Fichte, 2006: 326) ifadesi söz konusu dil ve söylem bağlantılı fikirlerin ulusal bakımdan nasıl bir zeminde inşa edilmesi gerektiğinin önemli bir faktörünü belirtmektedir. Dolayısıyla dil “*sadece bir anlaşma aracı değil, bir ulusal hakikat yuvasıdır.*” (Ökten, 2006: 417) ifadesi dil yapılarına ya da dil olaylarına söylem ve ideolojiyi yerleştirmenin somut birer göstergesidir (Fairclough, 2003: 155). Bunun da ötesinde dil, taşıyıcı metnin tarihi kesitte hazır beklediği ve tarihe yönelik yapıcı, yorumlayıcı fonksiyonun yüklendiği bir devamlılıktır.

Tarihi açıdan, Osmanlı İmparatorluğu’nun lokal bölgelerdeki (Balkan uluslarında olduğu gibi) Kafkas uluslarında da nizam tesis etme ve

devlet-teşkilat-kamu-siyaset tarzı, söz konusu lokal ulusların millî, dinî ve siyasî karakterlerine doğrudan bir müdahale içermemiştir Şenlik'in yaşadığı coğrafya bu lokal millî bilinci yüzyıllar boyunca sıcak tutmuştur. Denebilir ki Kafkas halkları için Osmanlı siyaset tarzı gayri Müslim ve Türk unsurlarda olduğu gibi Kafkasya'nın Türkçü-Turancı-İslamcı ideolojik bilincine müdahale etmemiştir. Bu bağlamda Fichte'nin geç Alman milliyetçiliği açısından *Alman Ulusuna Söylevleri* üzerinde durduğumuz sıcak milliyetçi bilincin Alman düşüncesinde ancak ve ancak Aydınlanmayla vücuda gelmiş bir millî uyanış iken, Kafkasya'da kaynağını Aydınlanma öncesinden alır. Bu kaynaklık özellikle Âşık Şenlik bakımından tarihin daha önceki devirlerine, metin dışı ve sözlü gelenekle devam eden bir şiir dilinin varlığıyla uzanır. Mesela; Kafkas bölgesinin o devir şartlarında düşman işgaline veya tehdidinde karşı 'taşıyıcı' tarafından tahmin edilen toplumsal refleks "Hüner Gelir" adlı şiirde şöyle dile getirilir:

*Millet gumandanı Vağarşak Ağa
Sabreyle başına gör neler gelir?
Yığıfsan başına bir bölüh dığa
Deme ki onnardan bir hüner gelir*

*Uyma can fidaya o kahdağana
Birgün şeherini verer talana
Ne Bakü'ye benzer ne de Şirvan'a
Hazır ol üsdüne yüz bin er gelir*

.....
*Şüregel sancağı yalnız galıfdu
Ağ baba bu işe müşdağ olufdu
Bin beş yüz Çıldırlı hazır gelifdi
Geçif baş u canan ser-be-ser gelir
(Alptekin-Coşkun, 2009: 247)*

Türk toplumunda milliyetçilik cereyanının kuvvetlenmesinden sonra, Türk şiiri üzerinde türlü şekillerde tesiri olan âşık edebiyatı, estetik bakımdan da mili edebiyat servetimizin önemli bir kısmını teşkil eder (Köprülü, 2004: 183). Dolayısıyla toplumu harekete geçirici ve şiir dilinde taşınan ulusal söylem, Şenlik merkezinde herkesi ilgilendiren, coğrafya üzerinde yaşayan her yurttaşa toplam bir ulusal refleksin ifadesidir. Konuya yönelik karşılaştırma bakımından yine Alman tarihi odağa alındığında; Napolyon ve ordusu, Üçüncü ve Dördüncü Koalisyon Savaşı'nda ilkin Avusturya'yı sonra da Prusya'yı yenmiş, böylece Alman topraklarının büyük bir çoğunluğu Fransa tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemde, yani 1806-1807 yılları arasında Prusya Devleti neredeyse çökmüş, Berlin, Napolyon ve orduları tarafından işgal edilmiş, ancak Çarlık Rusya'sı ile Fransa arasındaki Tilsit Antlaşması dolayısıyla Prusya'nın tamamen ortadan kaldırılması durumundan vazgeçilmiştir (Ökten, 2006: 406-407).

1808’de yayımlanan *Alman Ulusuna Söylevler* ise işte böyle bir ortamda Fransa’ya karşı ulusal mücadele çağrısıyla ortaya çıkmıştır (Bandet, 2006: 70). Benzer şekilde Âşık Şenlik’in yaşadığı dönem Kafkaslarda savaş ve yıkımın hâkim olduğu yıllardır. Halk arasında “93 Harbi” olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, toplumda derin acılara neden olan ve toplumumuzun ihtiyaç duyacağı millî karakterde bir taşıyıcı kaynağın eksikliğinin en çok hissedildiği süreçtir. Dolayısıyla her iki örnekte milli taşıyıcının, özellikle milletlerin yazgısını belirleyici ve tarihte dayanıklı bir çıkış arayan her ulus için tetikleyici bir başat unsur olduğu dikkatten kaçmaz. Şenlik’in *93 Koçaklaması*’na kaynaklık eden temel kaygı ile Fichte’nin kaygısı her iki ulus açısından ortak bir payda olarak karşımıza çıkar:

*Ehl-i İslam olan işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermerih düşmana
İsderse uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*
.....
*Asger olan bölük bölük bölünür
Sandınız mı ki Kars galası alınır
Boz atlar üsdünde kılıç salınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*
(Aslan-Coşkun, 2006: 203)

Âşık Şenlik Karseli bölgesinin işgal tehlikesi belirir belirmez mücadeleyi başlatan öncü hüviyetiyle 24 Nisan 1877 Salı günü savaşı ilan bile etmeksizin saldıran Ruslara karşı *93 Koçaklaması* adlı şiirini söyler. Bu şiir yazıya geçirilir ve yöre halkının duyduğu moral, birlik ve beraberlik ruhunu kuvvetlendirmek için dağıtılır. Ayrıca düşmanla savaşmak üzere toplanan meşhur “Kars Gönüllü Atlıları” bu şiiri marş olarak okur (Çobanoğlu, 2000: 7). Bu bağlamda Alman düşüncesi adına konuştuğumuzda, 1808 kış aylarında Berlin Üniversitesi’nde gerçekleştirilen toplam on dört konuşmadan meydana gelen *Alman Ulusuna Söylevler* söz konusu edilen bunalım döneminde Alman ulusu için tarihe dönük ayakta kalma şartlarının hazırlayıcı ve zihinsel bir fark edişin de başlangıcı denilebilir. Fichte bu konuya ilişkin başlangıç ve yorumlama aşaması için şunları sıralar: “*Tarihin ve insanlığın akışı, dairesel bir dansın gizli ve esrarengiz yasalarına göre değildir. Sahih ve doğru insan, tarihi kendisi yaratır. Daha önce var olmuş olanın tekrarı olarak değil, gerçekten yeni olanı zamansallaştırarak. Bu sebeple salt tekerrürü beklemez o*” (Fichte, 2006: 327). Özellikle tarihin salt tekerrür alanı olmadığına yönelik bu vurgu, millî bir farkındalığın tarihi periyotta ve *Alman Ulusuna Söylevler* bağlamında harekete geçirici bir metnin aynı zamanda bir söylev ya da nutuk olarak üstlendiği fonksiyonun sadece dinletmek için okunmadığının da belirtisidir. Dolayısıyla Fichte’deki söylev “*ruhsal canlanmaya/yeniden*

doğmaya yönelik bir çağrıdır” (Özkırımlı, 2009: 37) ve ırkçı bir söylem olarak algılanmamalıdır. Elbette konumuz açısından en can alıcı nokta burasıdır. Ulus adına Fichte’deki kuşatıcı vurgu, yani “*kendilikten bizatihi yaşama yükselen özne*” (Fichte, 2006: 323) bilinci bir taşıyıcıya ihtiyaç duyar. Tarihe yönelik müdahale ve bilinçli bir var olma çabası olarak bu taşıyıcı, Fichte’de bir söylev metniyken Âşık Şenlik’te şiir formunda kendini gösterir. Ruhsal canlanma, yeniden doğma veya yaşama yükselen özne doğal olarak Şenlik’in ait olduğu zihinsel ve dinsel koridorda şecaat ve cihat kavramlarıyla karşılık bulur. Şiir metinlerinde ağır basan destanî hava, yaşanan süreçte bunalım yaşayan Türk-İslam coğrafyasında medeniyet tutulmasına uğramış bir toplumun oturup kendi meseleleri, mevcudiyeti ve bellekte yitmiş bir zamanın yeniden keşfi üzerine düşünmesini sağlayacak yolu da açmış olur. Şenlik, milli bir karakter olarak tarihin bir anını değil her anını, salt tefekkürü değil aksiyonu ve de tarihi mukadderatçı bir alan olarak görmemenin yol ayrımına gelir. Tarihi bilinç ve var olma endişesi, insanı belli bir plana göre harekete geçirir ki; bu toplum adına ‘diriliş’in eylemsel boyutu veya praxisidir.

“Ben”in Yıkılışı ve “Biz”in Konumlanması

Her iki taşıyıcı örneğinde de “ben” değiştirici bir millî uyanış gücüne sahip değildir. Fakat “biz” sadece kendi adına değil ulusunun adına konuşan iradenin/konuşucunun ortak bir kadere yönelmesinin veya ortak bir idealin özneyi aşip ortak bir söyleme kavuşmasıdır. Fichte’nin tasavvurundaki “ben” hiçbir şekilde bireysel, kendi içine kapalı bir “ben” değildir. Bir ulusa mâl olan şeyle, Alman olmak’la eş değerdir. Tam tersine, her bir tikel ben’in ve mensubiyetin üstünde; durağan olmada huzur bulmayan, tüm ben’lere eşlik eden ve onları sarmalayan yapıda olan (Ateşoğlu, 2006: 32) “biz”dir.

Fichte, ulusal bilinç ve düşünüşü, tikel yaşamlara doğru biçimde aktarabilmenin en iyi yolunun şiir ve edebiyat olduğuna inanır. Alman ulusunun ruhsal eğitimi de şiirle sağlanacaktır. Ancak şiirsel dil, Latin değil Alman ruhuyla dolu olmalıdır (Ökten, 2006: 417). Bu durum, zihniyeti tikel yaşamlardan çıkarıp toplumsal bilince yaymaya ve dışsallığa kapı aralar. Fichte’nin bir araç olarak tanımladığı şiir ve edebiyat, Şenlik’in şiirlerinde aksiyoner manada ulus adına kuvvetli bir silah ve güç kaynağı olarak karşımıza çıkar. Bu durum âşıklık geleneğinin vizyonu ile alakalıdır. Âşıklar sadece saz çalıp türkü söyleyen, nükteli sözlerle halkı eğlendiren ve toplumun estetik duygularını okşayan kişi değildir yalnızca. Aynı zamanda çok eski çağlardan beri dilin verdiği imkânlarla insan ve toplum inşa eden, Dede Korkut gibi yol gösteren kişidir. 11. yüzyıldan itibaren Anadolu toprakları Türklerin ebedi yurtları olduktan sonra âşıklar Horasan erenleri ile birlikte yürümüşler, onların mesajlarını halka saz ve sözle ulaştırmışlardır. Diğer bir taraftan ordularla birlikte sefere çıkmış, yenilgi halinde halkın kuvvet ve iradesini, hürriyet mefkûresini sıcak

tutma emelini gütmüşlerdir (Kartarı, 1977: 13). Dolayısıyla bu dışsal bağıllık, bağdaşıklık Şenlik şiirinin harekete geçiriciliği çerçevesinde tek bir özne ya da şahsın nazarından çıkıp, mensubiyete ve aidiyete dönüşür.

*Kavga günü namerd sapa yer arar
Er olan göğsünü düşmana gerer
Cem-i ervâh biznen meydana girer
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*
(Aslan-Coşkun, 2006: 203)

Ve yine;

*Hulus-i dilden bilsen fikrimi
Men Allahdan Al-Osman'ı isderem
Merhamet sahibi irahmi gani
Nesli mürsel hükmi-i hanı isderem*
.....
*Sultan Hamit hanım şahlar serveri
Dilinde selavâtı zıkr-i ezberi
Kaf'dan Kaf'a zır-ı zeminden beri
Hükmetmeye birce onu isderem*
(Aslan-Coşkun, 2006: 222)

Yukarıya alıntıladığımız şiir parçaları, kendi şartlarında zihniyet olarak bizatihi Şenlik'in şiir dilinde; düşmana, ötekine ve kaosa karşı Türklük ve İslamlık bilincini aşılama, aidiyet ve de topluma hâkim ortak bir söylemi Türkçeleştirme çabası olarak okunabilir. Burada şunu belirtmek gerekir ki Şenlik'in koçaklama ve destanlarında en dikkate değer şey, içinden çıktığı “insan”ı merkeze konumlayan medeniyet dairesinin gereği olarak salt bir ulusçuluk anlayışı içinde olmamasıdır. O, Rus ordularının işgali altındaki coğrafyasını vatanseverlik, kahramanlık ve şecaat kavramları çerçevesinde korumak ve ona belirli bir yön vermeyi hedeflemiştir.

Bir ulusun çektiği ıstırap ve felaketler, ancak bu duygu halinin düşünceye, karar vermeye ve eyleme geçmeye başlaması ile son bulabilir. Fichte için bu felaketlerin doğurduğu ıstırap, korkaklık veya dışarıdan gelecek bir yardım ya da gelecekte ortaya çıkabilecek iyi bir durum umuduna kendini bırakmasıyla asla üstesinden gelinemez. Ona göre gerçek kurtuluş, kişi ya da kişilerin kendi kararlılık ve eylemlerine bağlıdır (Ateşoğlu, 2006: 142). Dolayısıyla Fichte, *Söylevlerde* iradeye ve onun etkin gücüne vurgu yapan bir felsefeyle karşımıza çıkar. Aynı kararlılık ve iradesel adanmışlık Şenlik'in aşağıya alıntıladığımız şiir parçalarında da karşımıza çıkar:

*Hele Al Osman'ı görmemiş zorun
Din gayreti olan tedarik görün
At tepin baş kesin kazağı gırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*

.....
*Şenlik ne durursuz atlara minin
Sıyra gılıç düşman üsdüne dönün
Artacahdır şanı bu Al Osman'ın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana*
(Aslan-Coşkun, 2006: 204)

Şiir parçaları Fichte'nin karşı çıktığı durağanlığa ve fatalizme, Türk edebiyatında Âşık Şenlik'in kaleminden çıkan eylemci-atılğan ve geleceği tesis etme kaygısını barındıran “biz” bilincinin belîğ örneklerindedir.

Sonuç

Denilebilir ki milletlerin bunalım dönemlerinde taşıyıcı metinler ortaya çıkmaktadır. Bu devirlerde toplumu ilgilendiren meselelerin algılama biçiminde, özellikle taşıyıcı metnin kullandığı ulusal paradigma, “ben” özne duyumsamasından çok; “biz” algılamasına yönelişle açığa çıkar. Milletlerin yazgısını değiştirmede, tarihe müdahale etmede ve tarihe kurucu yöntemle yaklaşımda, toplumu arkasına alabilen her türlü sesleniş ancak milli karakterde bir ulusal söylemin oluşturacağı biçim üzerinden meselelere yaklaşacaktır. Bu bağlamda Alman tarihi ve düşüncesinde Fichte'nin söylevlerinin geç-aydınlanmanın ürünü olan siyasal bir milliyetçi yaklaşımla kendini modern çağa taşımada “biz” söylemini geciktirmişken, kanaatimizce Âşık Şenlik özelinde milli duygu ve hissediş kabiliyetinin toplum adına Şenlik'e çok kadim zamanlardan devredilmiş bir milliyet bilinci olması; aynı zamanda Şenlik vasıtasıyla şiir dilindeki taşıyıcılık ve halk ozanı kimliğiyle de sonraki tarihsel aşamaya kendi millî söylemini rahatlıkla aktarabildiğinin müstesna bir örneğidir.

KAYNAKLAR

- ASLAN, Ensar (2007), *Çıldırli Âşık Şenlik*, Maya Akademi Yay., Ankara.
- ATEŞOĞLU, Güçlü (2006), “Fichte ve Alman Milliyetçiliği”, *Doğu Batı*, Kasım-Aralık-Ocak, S. 39, s. 129-157.
- BANDET, Jean-Louis (2006), *Alman Edebiyatı*, (Çev. İsmail Yerguz), Dost Yay., Ankara.
- Çıldırli Âşık Şenlik Divanı* (2009), (Haz. Ali Berat Alptekin-Nizameddin Coşkun), Çıldır Belediyesi Yay., Ankara.
- ÇOBAN, Barış (2003), “Söylem, “İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”, *Söylem ve İdeoloji*, (Haz. Barış Çoban - Zeynep Özarslan), Su Yay., İstanbul, s. 245-284.

- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), “İşgal Edilen Vatan Topraklarında Âşık Edebiyatı’nın Temel İşlevleri ve Âşık Şenlik”, *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, ss. 69-75.
- FAIRCLOUGH, Norman (2003), “Dil ve İdeoloji”, (Çev. Barış Çoban), *Söylem ve İdeoloji*, (Haz. Barış Çoban-Zeynep Özarslan), Su Yay., İstanbul, ss. 155-170.
- FICHTE, Johann Gottlieb (2006), “Alman Ulusuna Söylevler 7. Söylev”, (Çev. Kaan H. Ökten), *Alman İdealizmi I Fichte*, (Haz. Eyüp Ali Kılıçaslan-Güçlü Ateşoğlu), Doğu Batı Yay., Ankara, s. 321-330.
- KARTARI, Hasan (1977), *Doğu Anadolu’da Âşık Edebiyatının Esasları*, Demet Mat., Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004), *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ Yay., Ankara.
- OĞUZ, M. Öcal (1998), “Dede Korkut Kitabı’nda Sosyal Çevre İçinde Ozan”, *Milli Folklor*, S. 37, s. 36-38.
- ÖKTEN, Kaan H. (2006), “Siyasal Tarih ile Felsefenin Kesişim Noktası: Fichte’nin Alman Ulusuna Söylevleri”, *Alman İdealizmi I Fichte*, (Haz. Eyüp Ali Kılıçaslan-Güçlü Ateşoğlu), Doğu Batı Yay., Ankara, s. 400-428.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2009), *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yay., Ankara.